

Andreas Linderyd
och Anders Parment

Vad händer om partierna förlorar sina medlemmar?

I korthet

Partiernas marknadsivering och kommunikativa professionalisering riskerar leda till minskat inflytande för vanliga medlemmar. ■

Bryr sig partierna bara om sina medlemmar när det är valrörelse?

Frågan diskuteras av Olle Wästberg, ordförande i 2014 års demokratiutredning, i boken *Den hotade demokratin*. Han skriver att de politiska partierna, som under 1900-talet myllrade av liv, har blivit elitistiska. Antalet medlemmar har minskat kraftigt sedan 1985, vilket länge väckt frågor om det politiska gräsrotsarbetets relevans. Kommer vi att lockas att skriva motioner, delta i remissarbeten och kandidera för att tjäna det allmännas bästa? Wästberg låter inte optimistisk. Partierna är i dag inte mycket mer än valorganisationer, skriver han. Medlemmarna uppfattas av partierna mer som programutdelare än människorna bakom politiken.

Svenskarnas ideella engagemang saknar motstycke. Enligt 2019 års befolkningsundersökning arbetar 51 procent ideellt. Med statsvetare Erik Amnås uttryck är många även *stand by*, redo för en insats när så krävs. Nya nätverk och föreningar bildas, det medborgerliga engagemanget är fortsatt stort.

Men fler än Wästberg följer oroligt de politiska partierna – och frågar sig vilka som avgör deras politik. Har partistämman eller valstrategerna sista ordet? Aktuella exempel är Socialdemokraternas omsvängning i Nato-frågan, som varit identitetsbärande för partiet i decennier, och Liberalernas beslut att förbjuda alla konfessionella friskolor. På kongressen 2017 sa de nej, inför årets valrörelse blev ställningstagandet det motsatta. Ett annat exempel är Centerpartiet som i årets valrörelse öppnade för att ingå i en S-ledd regering. Omsvängningar som dessa, inte sällan efter att fokusgrupper konsulterats, visar att avgörande beslut i större utsträckning fattas av partiledaren och valstrategerna. Makten koncentreras. Partierna som ideologiska aktörer och demokratiskolor urvattnas gradvis.

I partipolitikens förändring skriver statsvetarna Christina Garsten, Bo Rothstein och Stefan Svallfors om det inflytande som de policyprofessionella har – stabschefer, sakkunniga, pressekreterare, konsulter, utredare och andra experter. Svend Dahl behandlar skiftet i fokus från medlem till väljare – en marknadsorientering – och skriver att det parti som tror att medlemmarnas värderingar avspeglar väljarnas knappast blir framgångsrikt.

Men hur ser det ut i partiernas ledning, i kretsen kring partiledaren? Uppfattar den politiska staben, inkluderat parti-sekreterare, policychef och kommunikationschef, att partiledaren och de själva fått ett mer långtgående mandat? Vi har frågat personer från sex riksdagspartier (Moderaterna och Sverigedemokraterna avstod) i partiernas toppskikt. Vi har också frågat statsvetare och medieforskare samt medarbetare på Bonnier News och Dagens Nyheter, Dagens Industris, Göteborgs-Postens och Svenska Dagbladets ledarsida om konsekvenserna av förändrade partipolitiska villkor.

Ett återkommande svar är att partierna befinner sig i ett ständigt kampanjläge. I en grandios och individualistisk tid som vår personifieras politiken ytterligare. Rampljuset för en partiledare är starkare och strategerna försöker aktivt styra händelseförloppet. Vad premieras då på vägen till partitoppen? Är det bättre att vara skicklig twittrare än vass på att debattera, fördjupa sig och skriva motioner? I våra möten beskrivs ett nytt landskap. Förr köade reportrar för en intervju med partiledaren. I dag är det ofta omvänt: staberna uppvaktar mediehusen. Tempot skruvas upp, medierna är fler, underhållningen ökar, gårdagens nyheter är passé. Taktik tycks också vinna över långsiktig strategi. Det går inte hur länge som helst – till slut fick även Boris Johnson avgå – men skickligt och väl förberett kastas fokus ofta mellan mer eller mindre angelägna ämnen och frågor. Det gäller också att hantera en *affektiv polarisering*, att medborgare har negativa åsikter och förutfattade meningar om andra partiers anhängare, trots att de inte är ideologiskt polariserade.

”Vi är jävligt bra på att organisera oss”, säger Helena Salomonson, kommunikationschef för Socialdemokraterna, och lyfter entusiastiskt fram partiets kraft som folkrörelse.

En delvis annan bild ger andra socialdemokrater. Tidigare partisekreterare Lars Stjernkvist befarar att insikter saknas om riskerna med att färre personer formar besluten och oroas av att för få i partierna inser medlemmarnas betydelse för det politiska vardagsarbetet runt om i landet. Också Joel Stade – sakkunnig i Stefan Löfvéns statsrådsberedning – ser ett folkrörelseideal som skaver mot partiledningens vidsträckta mandat att bestämma politiken. Detta förstärks av att statsministern

... partierna befinner sig
i ett ständigt kampanjläge”

fått en tyngre roll, i regeringen och internationellt, påpekar han. Under dessa förhållanden menar kulturpolitiska talespersonen Lawen Redar att partierna måste ändra sig, annars växer gapet till medborgarna med följderna att allmänheten blir mindre kunnig om de processer som föranleder demokratiska beslut och kompromisser för att bemöta medborgarnas olika intressen. Även om sociala medier ger påverkansmöjligheter upplever Redar att det sker på bekostnad av att utforma skarpa lagförslag, politikernas viktigaste uppdrag. Också hon betonar medlemskapets värde – det räcker inte att medlemmar knackar dörr och för ut vad andra bestämt, de måste också få utforma politikens innehåll. I ljuset av detta, säger Redar, är det hoppfullt att partiet avsatte en heldag på senaste kongressen åt att diskutera organisation och stadgar.

I vårt samtal med statsvetare Marie Demker lyfter hon fram att partierna har små marginaler om de vill behålla de funktioner som den representativa demokratin föreskriver: att representera konfliktlinjer och olika intressen. Hon tror att partierna underskattar utmaningen i att rekrytera till förtroendeuppdragen. Urvalet är tunt – redan nu har mindre partier svårt att fylla platser runt om i Sverige. Det vore bättre med stora partier än många små, säger Demker. De stora är vana att bråka internt, och när de enas har det föregåtts av vitaliserande processer som bidrar till stabila och långsiktiga positioner.

Samtidigt behöver partierna hantera vad väljarna efterfrågar. I Sverige röstar vi på partier och sakfrågor, inte på personer, brukar det sägas. Ofta åberopas valforskarna vid SOM-institutet i Göteborg. Men blir inte partiledaren viktigare för valet vi gör? Det är välbelagt att det vi uppger i undersökningar inte nödvändigtvis är vad vi tycker – vi försköner när vi blir tillfrågade. Det tycks dessutom som att partiidentifikationen avtar. Allt färre känner sig exempelvis som en moderat eller miljöpartist, berättar medieforskaren Jesper Strömbäck.

Magnus Demervall, policychef och biträdande partisekreterare i Centerpartiet, tillhör dem som tycker att partiledaren blivit viktigare för hur ett parti uppfattas. Han vill också nyansera argumentet att vi "bara röstar på parti".

"I dag är det uppenbart att det krävs en partiledare som du har förtroende för. Partiledaren har blivit ett varumärke, mediedramaturgin driver fram det. Du ska synas och förväntas delta överallt. Tackar du nej till en partiledardebatt står din plats tom och alla kan se det."

Johan Ingarö, policychef i Kristdemokraterna, håller med om partiledarens betydelse och det intensiva tempot. Jämfört med tidigare är det konstant valrörelse, säger han. Däremot ifrågasätter partisekreterare Peter Kullgren föreställningen att

partiledaren tar allt utrymme. Ebba Busch gör inte allt och partiet var mer toppstyrt förr, anser Kullgren.

Det finns en skillnad på vad personer i respektive utanför politiken säger. Till skillnad från dem utanför partierna – och dem som under andra år haft tunga positioner – ifrågasätter stabsfolket föreställningar om ökad elitism, att partierna är mer oengagerande, mindre folkrörelseorienterade och att makten knyts till en snävare krets. "Miljöpartister älskar re-missarbete", säger partisekreterare Katrin Wissing och betonar att det är allt annat än toppstyrt. Gustav Georgson, kommunikationschef och biträdande partisekreterare i Liberalerna, uttrycker det så här:

"Vissa partier följer alltid partiledaren och håller samman. I Liberalerna, och i Miljöpartiet, känner många medlemmar en slags grundlagsstadgad rätt att uttrycka sin mening i varenda fråga. Det gör det lite svårare att hålla ihop partiet och kommunikationen."

Om författarna

Andreas Linderyd är ekonomie doktor och affilierad forskare vid Centrum för mångvetenskaplig forskning om religion och samhälle (CRS) vid Uppsala universitet. Han disputerade år 2020 på Åbo Akademi med avhandlingen *De varumärkeskluvna: Varumärkesarbete och värdegrund retorik i ideell och offentlig verksamhet*.

Anders Parment är ekonomie doktor och lektor vid Stockholm Business School. En stor del av hans forskning har handlat om hur nya generationer påverkar konsumtion, arbetsliv och civilsamhälle. ■

Detta är viktiga poänger. Även om medlemsrasen drabbat alla har vissa partier en stark tradition av förankring och delaktighet. Partikulturen skiljer sig åt. Reformisterna, en socialdemokratisk förening, nämns också som exempel på en intern mobilisering för att förändra partiets politik. Stabspersonerna pekar även på engagemanget och debattlusten i sociala medier. Att lyckas där kan ge en språngbräda till inflytelserika politiska positioner, menar de. Personerna utanför politiken, forskarna och ledarskribenterna, tycks inte lika övertygade. De är angelägna om att skilja på medial uppmärksamhet – som att ha många följare på Twitter, Instagram och Tiktok – och reellt politiskt inflytande.

Partiledarna själva då? Nooshi Dadgostar menar att många ängsligt springer åt samma håll, men det är sparsmakat med attraktiva samhällsvisioner. Hon säger att vi behöver vidga det politiska samtalet, komma bort från spelet och i stället fokusera på välfärdsfrågorna som lätt faller bort när journalister och politiker lockas till uppseendeväckande rubriker och omedelbart genomslag. Dadgostar längtar efter stora debatter om sjukförsäkringsnivåerna, kvinnors löner, pensionerna och möjligheterna att förstärka vården och omsorgen. Hon förstår att en partiledare behöver ta plats, gärna bjuda på sig själv när forumet så kräver, men tänker för egen del inte visa upp ett jätteveckert hem där hon myser och leker kuddkrig med barnen. Dadgostar är tveksam till att det skulle gå bättre för partiet om hon blev mer personlig i sociala medier. Vi noterar också att Magdalena Andersson och Johan Pehrson – båda sparsamt personliga på dessa arenor – haft framgång ändå.

Vilka slutsatser kan dras av detta? Och vilka ytterligare frågor kan vi ställa?

Ett ökat avstånd mellan partitopp och medlemsrörelse

... partierna måste
ändra sig, annars växer
gapet till medborgarna”

får konsekvenser. Intresset för politik är stort men tar sig nya former. I medielandskapet premieras snabba beslut och toppstyrning. Vilka risker blir uppenbara om detta tar udden av medlemmarnas engagemang, att de hellre gör annat? Går vi i en rasande takt mot folktomma, medlemslösa partier – och gör det i så fall vår demokrati mer sårbar? Eller kommer partierna till slut att omorganisera sig? Med större energi ta till vara samhällsengagemanget och vitalisera det partipolitiska medlemskapet?

Ombytliga väljare förklarar toppstyrningen. Lojaliteten minskar, valmöjligheterna blir fler. Likt vi byter semesterort, klädmärke och matbutik byter vi också parti. På vilka sätt förändrar detta partierna – och vad de i förväg vågar lova väljarna? Hur kan partiernas kundorientering, ängslighet och taktiserande förklaras och förstås i ljuset av ett utbrett konsumtions- och varumärkestänkande i samhälle och organisationer?

Partiledarens betydelse förändras. Partiledaren exponeras som aldrig förr och ges ett långtgående mandat. Ett ökat förtroende för partiet efter ett partiledarbyte – trots att inget sakpolitiskt förändrats – kan ses som ett ytterligare tecken på partiledarens betydelse. Vad blir då följderna om ännu mer makt knyts till partiledaren och dess stab?

Vi måste vara observanta på konsekvenserna av partiernas marknadisering och kommunikativa professionalisering. På vad som sker när partiernas kontrollbehov och vilja att framstå i god dager hos väljarna bara ökar. Ju större mandat partiledaren och dess stab får, desto mindre blir alla de frivilliga medlemmarnas inflytande. Kan demokratin på sikt vara lika stark när merparten av medlemsrörelsen negligeras och gradvis tystnar? Har vi snart partier utan medlemmar? Inte minst behöver vi förstå gräsrotternas egna perspektiv. Vad krävs för att de ska kunna och vilja förändra politiken på riktigt, göra mer än knacka dörr och dela partiets filmklipp i sociala medier? ■

Litteratur

- Amnå, Erik (2008). *Jourhavande medborgare: Samhällsengagemang i en folkrörelsestat*. Lund: Studentlitteratur.
- Amnå, Erik, Ekström, Mats & Stattin, Håkan (2016). Ungdomars politiska utveckling. Slutrapport från ett forskningsprogram. RJ:s skriftserie 12. Riksbankens Jubileumsfond i samarbete med Makadam förlag.
- Dahl, Svend (2011). Efter folkrörelsepartiet: *Om aktivism och politiska kursomläggningar i tre svenska riksdagspartier*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics 140, Stockholms universitet.
- von Essen, Johan & Svedberg, Lars (red.) (2020). *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019*. Arbetsrapportserie nr 98. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke högskola.
- Garsten, Christina, Rothstein, Bo & Svallfors, Stefan (2015). *Makt utan mandat: De policyprofessionella i svensk politik*. Stockholm: Dialogos.
- Madestam, Jenny (2009). *En kompispappa och en yttig djuping: Partieliters ambivalenta partiledarideal*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics 132, Stockholms universitet.
- Wästberg, Olle (2021). *Den hotade demokratin: Så kan den räddas i populismens tid*. Stockholm: Ekerlid.